Korpuslinguistiek en metafoorondersoek: moontlikhede en uitdagings met verwysing na kat- en hondmetafore in Afrikaans en Noord-Sotho

Elsabé Taljard, Departement Afrikatale, UP

Nerina Bosman, Departement Afrikaans, UP

Colloquium over het Afrikaans: 23, 24 Oktober 2015, UGent

In hierdie aanbieding …

- Besin oor:
  - Uitdagings met betrekking tot korpusgebaseerde navorsing binne die (Suid-) Afrikaanse konteks
  - Metodologiese aspekte van korpusgebaseerde ondersoek, spesifiek vir
    - metafoorondersoek
    - vergelykende doeleindes
- Aanbied van voorlopige resultate van die ondersoek na kat- en hondmetafore in Afrikaans en Noord-Sotho:
  - Beduidendheid / beduidende aanwesigheid (“saliency”) van kat- en hondmetafore in die twee tale
  - Moontlike verband tussen kultuur en metaforiese of figuurlike uitbreiding

Uitdagings: beskikbare korpora 1/4

Korpusnaam	Grootte	Vrye toegang	Aflaai-baar	Metadata	Lisensievoorwaardes
OPUS2AFR SketchEngine	743 954	Ja, vanuit SketchEngine	Nee	Geen	Skynbaar geen beperking op gegenereerde uitsette, behoorlike verwysing enigste voorwaarde
RMA African Speech Technology Ctext, NWU	1 258 012	Ja	Ja	(Hansard, Afrikaans Vandag, Inligtingsgidse, Internet, ander)	Geen beperking op gegenereerde uitsette, behoorlike verwysing enigste voorwaarde
Leipzig Corpora Collection	30 000 000	Ja	Ja	(Nuus, web, Wikipedia)	All corpora are provided under the Creative Commons License BY. This means they can be used freely for any purposes as long as they include the following copyright notice: © Copyright *Abteilung Automatische Sprachverarbeitung, Universität Leipzig*.

Dia 3

U4 Hierdie is nie regtig metadata nie, so dis hoekom ek dit in hakies sit.
User; 14/10/2015

Uitdagings: beskikbare korpora 2/4

Korpusnaam	Grootte	Vrye toegang	Aflaaibaar	Metadata	Lisensievoorwaardes
Pharos-NB-korpus (Du Plessis, M. 2005)	30 000 000	Nee	Nee	(Tafelberg, Human & Rousseau, Queillerie, J.L. van Schaik en Kwela: romans & nie-fiksie)	?
Pharos-korpus (klein uittreksel uit Media24-argief)	142 000 000	Nee	Nee	(Burger, Beeld, Rapport & tydskrifte uit Media24-stal)	?

UNIVERSITEIT VAN PRETORIA
UNIVERSITY OF PRETORIA
YUNIBESITHI YA PRETORIA
Faculty of Humanities

Uitdagings: beskikbare korpora VIVA-portaal (beskikbaar vanaf 23 Oktober) 3/4

Korpusnaam	Grootte	Vrye toegang	Aflaaibaar	Metadata	Lisensievoorwaardes
PUK/Protea-korpus (Van Huyssteen, G & Wissing, D. 2007)	1 724 389	Ja	Nee	(Protea Boekhuis publikasies: fiksie & nie-fiksie)	Die korpusse en soektogte mag nie vir kommersiële doeleindes gebruik word nie.
NCHLT Afrikaans-korpus	?	Ja	Nee	Nee	do
Maroela Media-korpus	?	Ja	Nee	Nee	do
Afrikaanse Taalkommissiekorpus	57 917 775	Ja	Nee	(Bestuurswese, Topmotor, Sarie, Tydskrif vir Geesteswetenskappe, ens)	do
LAPA-korpus	?	Ja	Nee	Nee	do
RSG Nuus-korpus	?	Ja	Nee	Nee	do

Uitdagings: beskikbare korpora (Noord-Sotho) 4/4

Korpusnaam	Grootte	Vrye toegang	Aflaaibaar	Metadata	Lisensievoorwaardes
University of Pretoria Sepedi Corpus (PSC), ofte wel UPSK	7.7 mil. lopende woorde	Ja	Nee	Ja, volledig.	Onbekend
Sepedi NCHLT text corpora	821 428	Ja	Ja	(Dokumente van webblaaie van regeringsdepartemente & van verskeie taaleenhede)	Creative Commons Licence

UNIVERSITEIT VAN PRETORIA
UNIVERSITY OF PRETORIA
YUNIBESITHI YA PRETORIA
Faculty of Humanities

Teoretiese begronding U2

- Kognitiewe metafoorteorie:
  - Primêre metafore berus op universeel-gedeelde beliggaamde ervaring en is kultuuronafhanklik; hulle toon min variasie tussen kulture. Tipiese voorbeeld: *anger is heat in a closed container* (Lakoff, 1993)
  - Volksgelowe rakende bepaalde basisdomeine dien as motivering vir die totstandkoming van metafore (Lakoff, 1987). Voorbeeld: As 'n mens kwaad is, word jou gesig rooi en warm
  - (Universele) beliggaamde belewenisse word deur kultuur gefilter (Gibbs, 1999)
  - Ervarings- / brondomeine is nie in alle kulture ewe toeganklik vir metaforiese kartering nie; hulle is vatbaar vir variasie tussen kulture (Boers, 2003)

U2 Skyfie dalk te vol?
User; 13/10/2015

Kultuur en metafoor / figuurlike taalgebruik

Verband tussen kultuur en metafoor:

- Kultuur as sisteem van waardes en norme, van kennis en oortuigings

- Metafoor / figuurlike taalgebruik as weerspieëling van ervaring en wêreldbeskouing

- Metafoor as oorblyfsel van gedeelde kennis, gebaseer op geskiedenis van 'n spesifieke (spraak)gemeenskap

UNIVERSITEIT VAN PRETORIA
UNIVERSITY OF PRETORIA
YUNIBESITHI YA PRETORIA
Faculty of Humanities

Doel van die ondersoek

Om vas te stel

- tot watter mate die twee kulture toegang het tot die brondomein(e);
- of die volkskennis t.o.v. honde en katte in die korpusvoorbeelde van metaforiese / figuurlike gebruik weerspieël word;
- wat die moontlike invloed van kultuur op metaforiese / figuurlike uitbreiding is

Dia 9

U3 Liewer met naamwoorde te begin? Die bepaling / vasstel van .... Hierdie is regtig 'n simple skyfie - formulering is vrot

User; 13/10/2015

Metodologie

- Vergelykende, korpusgebaseerde studie
- Metaforiese / figuurlike gebruik van die lekseme /kat/ en /hond/ (Afrikaans) en /katse/ en /mpša/ (Noord-Sotho)word as data gebruik
- Brondomein-leksikale-items word as soekwoorde in ’n korpussoektog gebruik, gevolg deur ’n handmatige ontleding van die voorbeelde
- Korpusondersoek word aangevul deur ’n semi-formele opname van moedertaalsprekers se volkskennis

Resultate van korpusondersoek

	'cat'		'cats'		'dog'		'dogs'	
AFR	kat	13	katte	5	hond	9	honde	6
NS	katse	4	dikatse	0	mpša	12	dimpša	8

Voorkoms van kat- en hondmetafore per 200 ewekansig geselekteerde korpuslyne

UNIVERSITEIT VAN PRETORIA
UNIVERSITY OF PRETORIA
YUNIBESITHI YA PRETORIA
Faculty of Humanities

Ondersoek na volksgelowe en figuurlike taal

Probleme met die hipotese dat daar 'n verband is tussen sogenaamde volksgelowe en metafore / figuurlike taalgebruik

Deignan (2003) se ondersoek na diermetafore:

> Diskrepansie tussen eienskappe wat volgens volksgelowe aan diere toegedig word en metaforiese of figuurlike uitbreiding

Kövecses (2010) beweer dat die kulturele konteks metaforiese konseptualisering beïnvloed

Volksgelowe in die Afrikaanse en Noord-Sothospraakgemeenskappe

Metodologie: opname onder moedertaalsprekers

Instrument: semi-gestruktureerde onderhoude

Ondersoekgroep: 73 Afrikaanse en 50 Noord-Sotho sprekers, ouderdomme tussen 16 en 20

UNIVERSITEIT VAN PRETORIA
UNIVERSITY OF PRETORIA
YUNIBESITHI YA PRETORIA
Faculty of Humanities

U5

Konseptualisering van volkskennis / -gelowe van diere

Martsa (1999): tematiese analise van volksgelowe t.o.v. diere in terme van:

- Habitat
- Gedrag
- Verhouding met mense
- [Voorkoms]

UNIVERSITEIT VAN PRETORIA
UNIVERSITY OF PRETORIA
YUNIBESITHI YA PRETORIA
Faculty of Humanities

U5 ET verander
User; 19/10/2015

Resultate: Honde

	Afrikaanssprekers	Aantal	Noord-Sothosprekers	Aantal
GEDRAG / GEAARDHEID	spelerig, energiek, wakker, woelig, ens. vrolik, gelukkig rustig, saggeaard, geduldig slim, skerp gewelddadig, kwaai blaf	31 10 5 4 3 2	kwaai, byt, aggressief gulsig, vraatsig slordig, ongedissiplineerd loop rond	20 6 3 2
VERHOUDING MET MENSE	liefdevol lojaal, betroubaar, opreg vriendelik beskermend	40 28 20 6	waghonde: beskerm, pas vee op jagters vriendelik	28 11 5
HABITAT	–		bly altyd buite	2

Resultate: katte

	Afrikaanssprekers	Aantal	Noord-Sothosprekers	Aantal
GEDRAG	lui, passief, slaperig kwaai, aggressief, sleggehumeurd enkellopend, eensaam stuurs, mislik, onvriendelik, buierig rustig, kalm, stil	25 18 13 12 10	vang muise / slange onafhanklik netjies, begrawe sy poef/sindelik / skoon nagdier	22 22 12 3 3
VERHOUDING MET MENSE	hoogmoedig, koud, snobisties, onpersoonlik skaam, introvert, teruggetrokke, sensitief liefdevol	11 10 2	sinister, vreesaanjaend, word geassosieer met heksery en towery	24
HABITAT	bly nie tuis nie	1	leef in die huis	3

Interpretasie van onderhoudresultate 1/2

Honde:

Gedrag

Afrikaanssprekers is oorwegend baie positief

Noord-Sothosprekers is oorwegend negatief

Verhouding met eienaars

Afrikaanssprekers: (sterk) emosionele band tussen hond en eienaar

Noord-Sothosprekers: klem op nut vir die mens, weinig aanduiding van emosionele band

Habitat

Noord-Sothosprekers: honde bly buite

Interpretasie van onderhoudresultate 2/2

Katte:

Gedrag

Afrikaanssprekers: neig na meer negatiewe oordeel

Noord-Sothosprekers: oorwegend positief tov nuttigheid en sindelikheid

Verhouding met mense

Afrikaanssprekers: minder aanduiding van sterk emosionele band

Noord-Sothosprekers: sterk negatiewe gevoel

Korpusondersoek: ooreenkomste in figuurlike uitdrukkings met /hond/ /mpša/ 1/2

Volksgeloof	Korpusvoorbeeld
Honde werk hard	• Vir 30 jaar het ek soos ’n hond vir hulle gewerk. • mpša ya motsomi ga a robale fase ’n jagter se hond gaan nie lê nie’
Honde word sleg behandel	• Polisie het my soos 'n hond behandel • go bolawa bjalo ka mpša ‘om doodgemaak te word soos ’n hond’
Honde word dikwels weggejaag	• "Nou word ek soos 'n hond verjaag," vertel Daniel. • go rakwa bjalo ka mpša ‘om weggejaag te word soos ’n hond’

Korpusondersoek: ooreenkomste in figuurlike uitdrukkings met /hond/ /mpša/ 2/2

Volksgeloof	Korpusvoorbeeld
Honde word onderwerp / makgemaak	• Nel, speler van die wedstryd, se vertoning is des te meer merkwaardig omdat hy die Windie-kolwers laat bontstaan het op 'n hondmak kolfblad. • a ba dirile dimpša tša gagwe ‘hy het hulle sy honde gemaak’ (hulle is onderdanig aan hom, doen sy vuilwerk)
Dit is erge belediging om ’n hond genoem te word.	• Jou hond! • Mpša towe! ‘Jou vervlakste hond!’ • dimpša tša mmušo ‘die regering se honde’ (die polisie)
Honde is bakleierig	• “Beckhams baklei soos kat en hond“, klik werker. • En dit het gegaan oor twee honde wat oor 'n been baklei. • ke bja mpša le phiri ‘dit is die lewe van ’n hond en hiëna’

Verskille tusen die twee tale
Noord-Sotho uitdrukkings met /mpša/

Volksgeloof	Korpusvoorbeeld
Honde kan nie klim nie	mpša e ka namela ntlo ("'n hond kan op 'n dak klim") – iets is onmoontlik of dit is hoogs onwaarskynlik
Honde word tipies nie geëet nie /om hond te eet, is buitengewone gedrag	go ja mpša "om hond te eet" – baie arm wees wa ja mpša o lle, tšea mesela o dire seala "as jy hond geëet het, neem die sterte en maak vir jouself 'n kroon" – aanvaar die gevolge van swak besluite e be eke le mpša a ka ja "asof hy hond kon eet" – buite jouself van vreugde wees
Honde is nie soos mense nie	mahlo a motho ga se a mpša "'n mens se oë is nie soos 'n hond s'n nie" – 'n mens kan iemand nie kos weier nie, selfs alhou jy nie van hom nie
Honde werk goed met mekaar saam	dimpša tše pedi ga di šitwe ke sebata / mmutla "twee honde word nie deur 'n roofdier / 'n haas uitoorlê nie"

Afrikaanse uitdrukkings met /hond/

Volksgeloof	Korpusvoorbeeld
Honde het ’n agterdogtige geaardheid	Ek het maande gelede al oor hierdie saak navraag gedoen omdat ek toe reeds hond se gedagte gekry het.
’n Mens moet ligloop / versigtig wees vir honde wanneer hulle wakker gemaak word	Nóú het die vooruitsigte van duurder koring slapende honde wakker gemaak.
Honde blaf	Vir die Boland, wat die afgelope twee jaar in die Absabeker-reeks gespeel het, sal sy eerste wedstryd van die jaar 'n groot toets vir 'n span wees wat die eerste keer in twee jaar weer saam met die groot honde moet blaf.
Honde jag	Baie honde is ‘n haas se dood

U7

Korpusondersoek: ooreenkomste in figuurlike uitdrukkings met /kat/ /katse/

Volksgeloof	Korpusvoorbeeld
Katte en muise / honde leef in vyandskap	• Le wena o a tseba gore katse e ka se robale le legotlo. • “Jy weet ook dat ’n kat nie by ’n muis sal slaap nie” – dit sal nie gebeur nie • Sebela sona le bolwetši ke katse le legotlo. • ‘Drank en siekte is kat en muis” – hulle gaan nie saam nie • … gore moratiwa yoo wa gagwe o le maphodisa ba phela bja mpša le katse • ‘… dat daardie meisie van hom en die polisieman ‘n lewe van hond en kat leef, d.w.s. ‘n lewe van onmin’ • Ons baklei soos kat en hond. • "Die onderwysdepartement speel kat en muis met ons kinders se lewens deur hulle te laat skoolgaan in 'n onveilige skool wat enige tyd ineen kan stort," sê ontstelde ouers oor die Laerskool Nantes in Eersterus, Pretoria. • “As die kat weg is....” [hier word verwys na die titel van ’n toneelstuk]

U7 Et vertaal Engels & check
User; 19/10/2015

Taalspesifieke volksgelowe
Noord-Sotho uitdrukkings met /katse/

Volksgeloof	Korpusvoorbeeld
Katte loop /sluip geruisloos	O sepetše dikgato tše pedi a gata bjalo ka katse e nanabetša legotlo. ‘Hy het twee treë gegee, soos ’n kat wat ’n muis bekruip.’
Katte is nie besonder slim nie	Ba itira ba bohlale e le gore bohlale bja bona bo no swana le bja katse. ‘Hulle gee voor om slim te wees, maar hulle wysheid is soos ‘n kat s’n - dis nie baie diepgaande nie.’
Katte drink graag melk	Ka ge Thogorogo e be e le katse maswing, gatee fela ke ge a šetše a a wetše godimo. ‘Omdat Thogorogo soos ‘n kat by melk was (hy was in sy element), het hy dadelik begin eet.’
Katte is ondissiplineerbU6r	O ile a be a ya malaong a se a ntšha le la go kgala katse. ‘Hy het bed toe gegaan sonder om eers ‘n kat te probeer berispe – dit het geen sin om ‘n kat te berispe nie’

Dia 24

U6 ET vertaal Engels & check
User; 19/10/2015

Taalspesifieke volksgelowe
Afrikaanse uitdrukkings met /kat/

Volksgeloof	Korpusvoorbeeld
Katte is nagdiere??	Ek vermoed my boyfriend knyp die kat in die donker met iemand by die werk.
Katte spring om uit die moeilikheid te kom?	Dalk, net dalk, kan die Blues vanoggend (SA tyd) in Albany die slagoffer van die benoude spronge van 'n benoude kat in hul Supertwaalf-rugbywedstryd teen die Cats word.
Katte klim boom	Suid-Afrika se Retief Goosen kyk die kat uit die boom voor hy gister afslaan
Katte dra hulle prooi die huis in	Ek het nie ’n voorbeeld in die korpus wat ek het, gekry nie
Katte vreet hulle self dik???	Die vet katte maak miljoene uit kuseiendom en raap elke stukkie seegrond op "Ek wil eers sien dat groot name soos Steve Hofmeyr, Laurika Rauch en Anton Goosen-hulle optree by venues in die townships. Hulle moenie altyd die kapasiteit van die sale voorhou as dit kom by die kies van venues vir die groot katte nie."

Gevolgtrekking

- Die twee kulture /spraakgemeenskappe het nie dieselfde toegang tot die brondomein van katte nie
- Die volkskennis t.o.v. honde en katte word nie volledig in die korpusvoorbeelde van metaforiese / figuurlike gebruik weerspieël word;
- Daar is aantoonbare invloed van kultuur op metaforiese /figuurlike uitbreiding